

AHMAD A'ZAM IJODINING O'RGANILISHIGA BIR NAZAR

Dilbar Hasanova

O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya:

Mazkur maqolada yozuvchi, adabiyotshunos, munaqqid, tarjimon Ahmad A'zam ijodining zamondoshlari va adabiyotshunoslar tomonidan o'rganilishi, yozuvchining o'ziga xos ijod yo'li haqida mulohaza yuritilgan.

Annotation: In this article reflects on the study of the work of the writer, literary critic, translator Ahmad A'zam by contemporaries and literary scholars, on the path of the writer's own creation.

Аннотация: В этой статье рассматривается изучение творчества писателя, литературоведа, критика, переводчика Ахмада Аъзама современниками и литературоведами, а также конкретный творческий путь писателя.

Kalit so'zlar: tahlil, talqin, obraz, yozuvchining o'z "men"i, kinoya.

Key words: analysis, interpretation, image, writer's own "me", irony.

Ключевие слова: анализ, интерпретация, образ, собственное мнение писателя, сарказм.

Yozuvchi, adabiyotshunos, munaqqid va mohir tarjimon Ahmad A'zam 70-yillarda adabiyot maydoniga kirib kelgan avlodlardan biridir. Ahmad A'zam o'z davrining zabardast yozuvchisidir. Yozuvchining "Soyasini yo'qotgan odam", "Oyning gardishi", "Ming o'limdan qolib", "Odamning olasi" kabi hikoyalari, "Gul ko'tarib ketayotgan erkak", "Bir kam dunyo", "O'zim bilan o'zim" kabi novellalari, "Hali hayot bor..." "Bu kunning davomi", "Asqartog' tomonlarda" nomli qissalari, "O'zi uylanmagan sovchi" va "Ro'yo yoxud G'ulistonga safar" nomli romanlari kitobxonlar tomonidan iliq kutib olingan. Yozuvchi ijodida o'z "men" ini anglashga intilish, o'zligini topishga ehtiyoj, jamiyat va inson munosabatlari kabi mavzular yetakchilik qiladi. Ahmad A'zam ijodida kinoya unsurlari ham alohida ajralib turadi. Xususan, yozuvchining "Odamning olasi", "Kichik ilmiy xodim Hamdamov", "Almisoqdan qolgan Karim", "Noinsof Muso" hikoyalari qahramonlari kinoyaviy pozitsiyada tasvirlanadi.

Ahmad A'zam ijodiga doir ko'plab maqolalar e'lon qilingan, shunday bo'lsada yozuvchi ijodi keng monografik planda tadqiq qilingan emas. Yozuvchi ijodi turli rakurslarda kuzatishlar

natijasida maqolalarga mavzu bo'lgan. Xususan, M.Sheraliyeva o'zining "Ahmad A'zam hikoyalarida kinoya" nomli maqolasida yozuvchining "Odamning olasi", "Noinsof Muso", "Oyning gardishi", "Kichik ilmiy xodim Hamdamov" nomli hikoyalarida kinoya va uning yozuvchi asarlarida ifodalanish yo'sinini tadqiq qilgan. M.Sheraliyeva: "Yuqorida ko'rib o'tilgan hikoyalar voqelik va qahramonga munosabat hamda syujet-kompozitsion xususiyatlariga ko'ra yozuvchining latifanamo tipdagi asarlari bo'lib, deyarli bir davrda yaratilgandir"¹ degan xulosaga keladi. Kinoya termini Ahmad A'zam ijodida mahorat bilan tasvirlanganki, yozuvchi jamiyatdagi nohaqliklarga munosabatini asar qahramonlari va mavzusi orqali kinoyaviy tanqid ostiga oladi. Yozuvchi ijodida kinoya yuqori nuqtaga olib chiqilgan va mahorat bilan tasvirlangan.

Mahoratli adabiyotshunos, munaqqid Qozoqboy Yo'ldosh "Kulgiga esh tasvirlar" nomli maqolasida yozuvchining "O'zi uylanmagan sovchi" romani haqidagi fikr-mulohazalarini keltirib o'tish bilan bir qatorda, asarning badiiy tahlil va o'ziga xos pafosini ham qalamga oladi. Ushbu asar odamlar va ijtimoiy qatlamlararo munosabatlarga sinfiy yondashuvdan qutulgan bugungi o'zbek adabiyotida fosh qilguvchi emas, balki sof, umidbaxsh kulgiga tabiiy ehtiyojning mahsuli o'laroq yuzaga kelgan asar deyish mumkin. Adabiyotshunos Q. Yo'ldosh: "Ushbu asarning bosh xususiyati o'zbek tayanadigan ma'naviy oyinlarning qadimiyligi hamda globallashuv tufayli xalqning bugungi turmush yo'siniga shiddat bilan kirib kelayotgan yangi tutumlar o'rtasidagi nomuvofiqlik va o'zgachaliklardan tug'ilayotgan kulgili holatlarni aks ettirishdan iborat"² deya asarning mohiyati va yozuvchining maqsadini ifoda etadi. Romanda Sulton, Dilorom, Nozim, Saodat, Orif, Davlat kabi obrazlar, ularning hayot tarzi asarda bir-biriga bog'liq holda tasvirlanadi. Asarda muallif personajlarning biror xatti-harakati, o'yini nazardan qochirmaydi, barcha timsollarning hamma jihatini hisobga oladi. Adabiyotshunos Q.Yo'ldosh ushbu asarni "Hech kim va hech nima fosh etilmagan, inkor qilinmagan, balki xilma-xil, bir-biriga o'xshamaydigan, ayni vaqtda bir-biriga juda o'xshash odamlarning ichki dunyosi ko'rsatilgan bu kinoroman adabiyotimizdagi o'ziga xos estetik hodisadir" deya baholaydi.

Yozuvchi Nazar Eshonqul "O'ziga o'ziga gapirayotgan odam" nomli maqolasida Ahmad A'zamning "Vatan haqida yozolmagan she'rim", "O'zim bilan o'zim", "Odamoviga uch yoqlama qarash" novellalarini, "Noinsof Muso", "Kichik ilmiy xodim Hamdamov" hikoyalarini tahlilga tortadi. Nazar Eshonqul: "Bu novellalarda "men" dan boshqa qahramon yo'q: ijobiy ham, salbiy ham, jabrlovchi ham, jabrlanuvchi ham, ezuvchi ham, eziluvchi ham, hukmga mustahiq ham, hukm etuvchi ham ana shu "men" ning o'zi, ya'ni o'zi bilan o'zi gaplashayotgan odam"³ deya yozuvchining ijodiy pozitsiyasini belgilab beradi. Umuman

¹ Sheraliyeva M. Ahmad A'zam hikoyalarida kinoya.

² Yo'ldosh Q. So'z yulqini. -T.:G'.G'ulom NMIU,2018. – B. 318.

³ Eshonqul N. Mendan "men" gacha".-T.:Akademnashr, 2014. -B.447.

olganda, Ahmad A'zam ijodida o'zi bilan o'zi gaplashayotgan odam obrazi alohida mohiyat kasb etadi. Inson fikrlay boshlar ekan, o'z "men" ini topishga intiladi. Fikr qilish uyg'onishning boshlanishi, uyg'onishning o'zidir. Yozuvchi ijodining keyingi davrida yaratilgan asarlarda bu xususiyatlar yaqqol ko'zga tashlanadi.

Rustam Mannopov "Asqartog' cho'qqisiga yo'l" nomli maqolasida yozuvchining shu nomli qissasini tahlilga tortadi. Asarning bosh qahramoni Mahdi Ashrapov bo'lib, u Bahri Muhitga ketishga intiluvchi, qalbidagi fikrlar ziddiyati shiddatli tarzda kechgan holda tasvirlangan obraz. Qissada Isrofil aka, Shodi aka kabi obrazlar, Tangir, Hasanboy, Suyun, Haqberdi obrazlar asar kompozitsion qurilishida yetakchi ahamiyat kasb etadi. Asar bosh qahramoni Mahdi Ashrapov atrofida kechayotgan har bir hodisa va insonlar ruhiyatini taftish qilishga, fikr qilishga intiluvchi inson. Qissadagi insonlar taqdiri turfa xil rakurslarda taftish qilish orqali, insonning murakkab qiyofasi ko'rsatib beriladi. Ushbu qissa insonning ko'ngil kechinmalariga intilish, inson ruhiyati qirralarini yoritish, insonning murakkab ijtimoiy va ruhiy qiyofasini yaratish jihatidan alohida ajralib turadi. Zero, adabiyotshunos R.Mannopov ta'kidlaganidek, "Shunday asarlar bo'ladiki, yillar o'tgan sayin qadri oshib boraveradi. Yillar o'tgan sayin o'zing uchunulardan kuch-quvvat, zavq-shavq olaverasan. Asar qahramonlari bilan uzoq yillar hamdard bo'lib yashaysan"⁴. Yozuvchi Ahmad A'zamning ushbu qissasi ham xuddi shunday asarlardan biri sifatida inson ko'nglining eng nozik o'y-kechinmalari, inson ruhiy olamining turli murakkab qirralarini yoritilganligi bilan ajralib turadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Ahmad A'zam ijodi, uning o'ziga xos mahorati ko'plab adabiyotshunoslar tomonidan tahlilga tortilgan. Adib ijodida o'zlikni anglashga intilish, inson qalb kechinmalari tarannumi, jamiyatdagi illatlarni kulgiga olishda kinoyadan unumli foydalanish, insonlar, turfa taqdirilar o'rtasidagi munosabatlar qalamga olingan. Yozuvchi ijodida insonni o'z o'zini taftish qilishga intilish, o'z o'zi bilan suhbat qurayotgan inson obraziga ko'p murojaat etiladi. Ushbu maqolamiz orqali yozuvchi ijodining turli qirralari maqolalarda tahlilga tortilganligiga e'tibor qaratishga harakat qildik. Yozuvchi qalamga olgan mavzular o'z davri, nafaqat o'z davri, balki bugungi kun uchun ham dolzarbligini yo'qotmaganligi jihatidan alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Eshonqul N. Mendan "men" gacha. - T.: Akademnashr, 2014. - B. 447.
2. Mannopov R. Asqartog' cho'qqisiga yo'l. - T.: Yoshlik, 2010-yil, 9-son.
3. Sheraliyeva M. Ahmad A'zam hikoyalarida kinoya.
4. Yo'ldosh Q. So'z yo'lqini. - T.: G'ulom NMIU, 2018. - B. 318.

⁴ Mannopov R. Asqartog' cho'qqisiga yo'l. - T.: Yoshlik, 2010-yil, 9-son.